

MÓDOSÍTOTT PEREMLYUKKÁRTYA RENDSZERÜNK

Nyilasi Julia

-

Ponyi Sándor

Szegedi Orvostudományi Egyetem
Orvosi Biológiai IntézetSzegedi Orvostudományi Egyetem
Fog- és Szájbeteg Klinika

BEVEZETÉS

A Szegedi Orvostudományi Egyetem Fog- és Szájbeteg Klinikáján már bevált és Orvosi Biológiai Intézetében most bevezetésre kerülő peremlyukkártya rendszer az ott folyó tudományos munka egyes részkérdéseire szükséges könyvek, folyóiratcikkek, különlenyomatok adatainak tárolására és feltáráására szolgál. Véleményünk szerint kisebb volumenű gyarapodás - pl. nálunk évente kb. 100-150 dokumentum adatainak felfektetése - esetén igen alkalmas, könnyen megvalósítható módszer más szakterületeken is.

A könyvek és a szakfolyóiratok számunkra információértékkel bíró részét peremlyukkártyákra vittük fel. Az általában használatos peremlyukkártya rendszert igényeinknek megfelelően módosítottuk. A következőkben erről számolunk be.

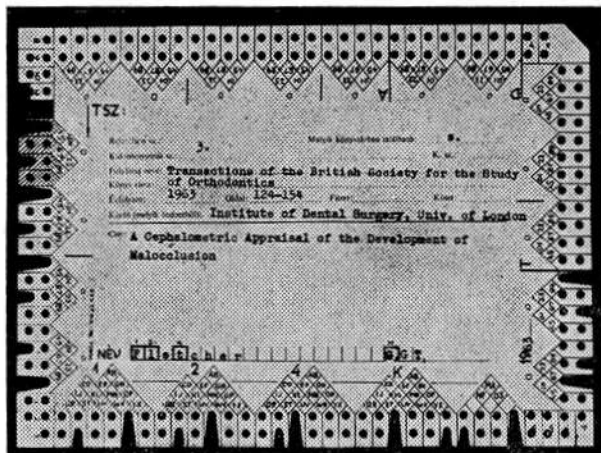
Tanulmányoztuk a gépi, fény-, rés- és peremlyukkártya módszereket. Meggyőződésünk, hogy a gépi adattárolás a legtökéletesebb, de emellett a jövőben is szükséges olyan egyszerű mechanikus módszerek használata, melyhez a szerényebb témán dolgozó kutatók is hozzáférhetnek. A peremlyukkártya módszert azért választottuk az ismert módszerek közül, mert sok előnye mellett ezt találtuk a legkevésbé költségessé.

Mielőtt módszerünket kidolgoztuk volna, három feltételről gondoskodtunk: üres, nyomtatás nélküli K/5 jelzésű peremlyukkártyáról, az általunk "bővíthető jelzésrendszernek" nevezett kombinációs-variációs kódlistáról és egy válogató eszközzel, melyet magunk állítottunk elő. Tekintettel arra, hogy ezeket a segédeszközöket javarészt saját erőből kellett megteremtünk, arra törekedtünk, hogy azok minél egyszerűbbek legyenek. A tervezésnél arra is gondoltunk, hogy peremlyukkártya rendszerünk a jövőben bővítésre, bizonyos mértékű változtatásra is alkalmas legyen.

A SEGÉDESZKÖZÖK

1. A K/5 jelzésű kétsoros peremlyukkártyán 209 lyuk van. A kártya mérete 205 x 145 mm. Véleményünk szerint ez a közép méretű kártya a legalkalmasabb egyes kutatók vagy kisebb kutatócsoportok számára. A kártyán lévő 103 lyukpárt mezőkre osztottuk, melyeket betű- és számháromszögekkel láttunk el. A tízes számrendszeren alapuló, számháromszöges lyukpár jelölését két szempontból tartottuk előnyösnek. Először, rendkívül egyszerű a fogalmak kódolása, illetve visszakeresése, másodsor gazdaságos a lyukpárok kihasználása. Az 1-2-4-7-es kulcsot, melyet a gyakorlatban sokan használnak, kevésbé tartjuk jónak a könnyen kezelhető tízes számjegyeken alapuló beosztásunkhoz képest.

Az általunk tervezett és nyomtatott peremlyukkártyán T-, D- és A-val jelzett mezőket különítettünk el /1. ábra/. E mezőkben direkt,

1. ábra

Az általunk használt lyukkártya
/A T és a D + A mezők még nincsenek hornyolva/

variációs és variációs-kombinációs kódolási módszereket alkalmazhatunk. Direkt bejelölésre csak a külső lyukasztásokat használhatjuk fel, annyi fogalmat tudunk a kártyákra felvinni, amennyi a lyukpárok száma. Variációs módszer esetében egy kártya egy mezőjére azon mezőhöz szerkesztett kódállományból csupán egyet jelölhetünk be. Ha tehát ezt a módszert alkalmazzuk, akkor a D mezőre 100 fogalom közül egyet, a T mezőre 1000 fogalom közül egyet, az A mezőre pedig 100 000 fogalom közül egyet vihetünk fel. Variációs-kombinációs mód-

szerrel a fogalmakat szuperponálhatjuk, egy mezőre egyidejűleg több kódot jelölhetünk be, de hogy hányat, az függ a jelmező terjedelmétől és a kódok elemeinek számától. Kártyánkra vonatkoztatva, az utóbbi módszer szerint például a D + A mezőre 2100 fogalom közül 5-6 fogalmat szuperponálhatunk úgy, hogy a visszakeresett fogalmak aránylag szelektáltak. A kódlistát a T és D + A mezőhöz szerkesztettük meg, a többi mezőhöz kódlista nem szükséges.

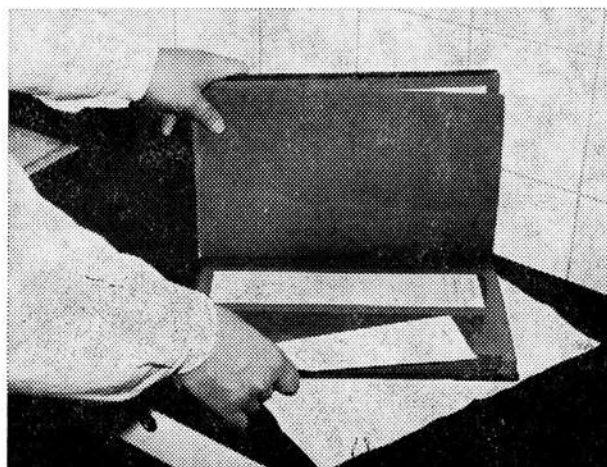
A TSZ-el jelzett oldalon /lásd ábrán nyíllal jelezve/ a kártya törzsszáma hornyolható, kb. 30 000-es kártyaszámig.

Az 1, 2, 4 és K-val jelzett betűháromszögekbe a szerző vezeték- és keresztnevének bizonyos meghatározott betűit lyukasztjuk. Az ugyanebben a sorban található négy lyukpáros betűháromszögben a közlemény nyelvét jelöljük. A T-mező előtti két számháromszöges területen pedig a közlemény megjelenésének évét hornyoljuk. A lap sarkain fennmaradó szabad lyukpárokat - melyeket külön számmal, illetve betűvel jelzünk - tetszés szerinti fogalmak tárolására tartottuk fenn.

A szövegmezőben - a lyukpárokon belül - a dokumentum legfontosabb adatait tüntettük fel. Ezek ismertetésére a későbbiekben még visszatérünk.

A kártya tűres hátlapjára a közlemény rövid összefoglalását jegyezhetjük fel.

2. Bővíthető kódlistánkban betűrendbe soroltuk az érdeklődési körünkbe tartozó fogalmakat. Az egymás alá került fogalmak mindegyi-

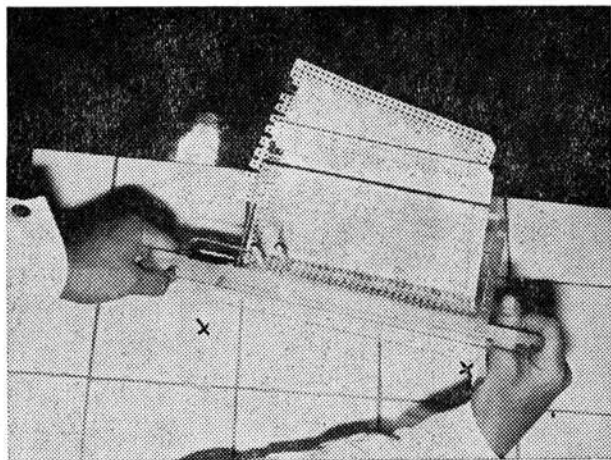

2. ábra

A betűrendes kódlista
bővítése

kéhez a megfelelő kódszámot irtuk. A kódlista megszerkesztése okozta a legtöbb problémát, mert gondolnunk kellett arra, hogy a későbbiek folyamán szükségessé válhat újabb fogalmak beiktatása. Ezért kódrendszerünk lapjait cserélhetőre terveztük. Ezekre a lapokra átlát-szó műanyag fóliából zsebeket készítettünk, melyek alá becsusztattuk a kódlista megfelelő részét /2. ábra/. Ily módon a fólia alatti papircsikokat bármikor kicserélhetjük és ezáltal lehetőség nyílik az újabb fogalmak betürendbe sorolására. Az új fogalom kódszáma mindig a soron következő. A kódlista a rendelkezésre álló kódszám-mennyiségig tetszés szerint bővíthető.

3. A házilag előállított válogatóeszköz plexiből készült /3. ábra/. Egyik lába alacsonyabb, mint a másik, így a készülék fogantyúval ellátott alja lejtős. A behelyezett kártyacsomó egy oldalra csuszik, nekiütközik az elülső és oldalsó plexi lapnak és bizonyos mértékig rendeződik. A kártyacsomót hátulról mágneses tapadású mozgatható szorítólap rögzíti. A készülék segítségével a lyukkártyák válogatása egyszerű módon elvégezhető.

3. ábra

A válogató készülék működés közben
/A különböző hosszúságú lábakat
csillaggal jelöltük/

A FELDOLGOZÁS MÓDSZERE

Minden egyes dokumentumról a szakterületen és nyelvben jártas szakember készíti el a referátumot /amely-a lyukkártya hátlapjára kerül/, valamint a kódolandó témakör fogalom-meghatározását, amelyet később a D + A mezőn kell lyukasztani. A lyukkártya nyomtatott oldalán már a segédszemélyzet is feljegyezheti a könyv, illetve folyóirat címét, bibliográfiai adatait, a cikk címét, majd a szerző nevét az egyenlő részekre beosztott egyenesre úgy, hogy minden kis egységbe egy betű jusson. Eszerint az 1, 2, 4 számmal jelzett négyzetekben a szerző vezetéknevének első, második és negyedik betűje, a k-val jelzett négyzetbe pedig a szerző első keresztnévének első betűje kerül.

A szerző nevének négy - a fentiekben leírt módon - kiválasztott betűjét az ugyanazzal a számmal, illetve betűvel megjelölt négy háromszögbe hornyoljuk. Minden betűt egy mély és egy lapos lyukasztás határoz meg. Hogy hol lyukasztunk laposat és mélyet, azt a háromszögek közvetlenül megmutatják. A szerző neve után hasonló módon a közlemény nyelvét hornyoljuk. A megjelenés évét a T előtti mező számháromszögébe lyukasztjuk. A számháromszögek négyzeteiben /a betűháromszögekhez hasonlóan/ két számjegy található. Minden számjegyet két horonnyal jelölünk, egy mélyvel és egy lapossal. Egy négyzetben szereplő számok bejelölését a következőképpen végezzük: a jobboldali számokat úgy, hogy a számjegytől jobboldali átlós irányban haladva kerül a mély horony és baloldali átlós irányban haladva a lapos. Baloldali számokét pedig úgy, hogy a számjegytől baloldali átlós irányban haladva kerül a mély és jobboldali átlós irányban a lapos horony.

A T mezőben jelöljük a folyóirat címét. Természetesen kódlistánkban minden bejegyzendő folyóiratot kódszámmal láttunk el. A D+A mezőre pedig azokat a fogalmakat vesszük fel, melyeket a közlemény elolvasásakor feljegyeztünk. Tehát a közleménnyel kapcsolatos deskriptorok kódszámát kell kikeresnünk először a kódlistából, majd a lyukasztást a megfelelő helyen elvégezni.

Az adatok visszakeresése úgy történik, hogy a kódlistából leolvassuk a keresett fogalom melletti kódszámát. A válogató keretbe helyezett kártyacsomót válogató tűkkel a kódszámnak megfelelő helyen átszurjuk. Az eszköz mágneses tapadású szorítólapját meglazítjuk, a készüléket fogantyujánál fogva felfordítjuk, így a keresett kártyák kihullanak /3. ábra/.

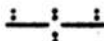
Azok számára, akik a jövőben a szakirodalmi adatok rendezésére szeretnék bevezetni ezt a módosított peremlyukkártya rendszert - úgy véljük - néhány ötletet adtunk.

I R O D A L O M

- /1/ CASEY, R.S. - PERRY, J.W.: Punched cards. New York, Reinholds, 1951. p.20-23. és 281-283.
- /2/ DEZSŐ ZS.-né: Lyukkártya-típusok elnevezésének egységesítése. = Könyvtári Figyelő, 12.k. 4.sz. 1966. p. 307-310.
- /3/ HOVÁNYI G.: Információ-visszakeresés problémái: Műveletek a dokumentumok tárgyát feltáró fogalmakkal. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 11.k. 9-10.sz.1964. p.764-781.
- /4/ INKE G.: Az orvosi irodalom keresési és feldolgozási módszerei. 5.köt. A kísérleti orvostudomány vizsgáló módszerei. Szerk. Kovách A. Bp. Akad.K. 1959. p.144-179.
- /5/ KÁLLAI L.: Dokumentációs eljárás a saját irodalmi anyag rendezéséhez és segédberendezés a lyukkártyák válogatásához. = Műszaki Könyvtárosok Tájékoztatója, 9.k. 2.sz. 1962. p.45-51.
- /6/ KÁLLAI L.: Lyukkártyás dokumentáció. = Az Orvosi Könyvtáros, 3.k. 2.sz. 1963. p.10-28.
- /7/ MOLNÁR I.: Lyukkártya-rendszerű folyóirat-repertórium az MTA Biokémiai Intézet Könyvtárában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12.k. 5-6.sz. 1965. p.425-431.
- /8/ OROSZ G. - TAKÁCS L.: Szuperponált véletlen jelzeteket alkalmazó dokumentációs rendszer matematikai kérdéseiről. = Az MTA Matematikai Kutató Intézet Közleményei. 1.k. 1956. p.357-378.
- /9/ OROSZ G. - TEREBESSY Á.: Lyukkártyák alkalmazása a könyvtári hálózat adatainak visszakeresésére. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12.k. 2.sz. 1965. p.133-141.
- /10/ P.JUHÁSZ V.: A lyukkártyák használatáról. = Az Orvosi Könyvtáros, 6.k. 2.sz. 1966. p.158-166.
- /11/ P.JUHÁSZ V. - NYIRI M.: Kézi lyukkártyákra alkalmazott kombinációs kódrendszer. = Az Orvosi Könyvtáros, 5.k. 3-4. sz. 1965. p.245-252.
- /12/ SALLAI I. - SEBESTYÉN G.: A gépi irodalom és adat kutatás. = A könyvtáros kézikönyve. 2. átd. és bőv. kiad. Bp. Gondolat K. 1965. p.581-600.

- /13/ SZEPESVÁRY P.: Peremlyukkártyás adattárolás néhány példája a Magyar Ásványolaj és Földgázkisérleteti Intézetből. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 11.k. 9-10.sz. 1964. p. 733-746.
- /14/ SZORÓ Z.: Peremlyukkártya-rendszer alkalmazásának lehetőségei a kórházak ügyvitelében. = Egészségügyi Gazdasági Szemle, 2.k. 1.sz. 1964. p.35-48.
- /15/ VÁSÁRHELYI P.: Folyóiratnyilvántartás gépesítése lyukszalaggal és gépi lyukkártyákkal a KGM Központi Könyvtárában. = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 12.k. 5-6.sz. 1965. p.411-419.

NYILASI, J. - PONYI, S.: A modified edge-notched card system

The edge-notched card system - which has already been adopted successfully by the Institute of Dentistry and Stomatology of the Szeged Medical University and is now introduced to the Biomedical Institute - is meant to store data contained in books, periodicals, reprints etc. that are necessary to study any problem raised by research work. In case of a smaller amount of annual accessions, e.g. in the given instance recording data of some 100 to 150 documents per annum, the system may easily be introduced to other fields, too.

The appliances of the edge-notched card system are:

- blank edge-notched cards /K/5/;
- a plexiglass sorting device;

and, in addition, an extendible list of codes.

The individual phases of processing - defining the subject fields to be coded and preparing a brief summary - are performed by a scientific staff member proficient both in the language and in the subject field. Recording bibliographical details and notching itself is performed by auxiliary staff.

НЬИЛАШИ, Ю. - ПОНЬИ, Ш.: Наша модифицированная система перфокарт с краевой перфорацией

Система перфокарт с краевой перфорацией, оправдывающаяся в практике Стоматологической клиники Сегедского медицинского университета, и теперь осваиваемая в практику Медицинского биологического института служит средством для хранения и обработки данных книг, журнальных статей, отдельных оттисков, нужных к некоторым частным проблемам, возникающих в ходе проводящейся там научной работы. Систему можно легко осуществлять и в другой специальной области, в случае поступления небольшого числа документов - ежегодно около 100 - 150.

Средства системы перфокарт с краевой перфорацией:

- чистые карты с краевой перфорацией без печати, типа K/5;
- селектор из плекси;
- дополняемый список кодов.

Отдельные фазы обработки - определение понятий копируемой темы и короткий реферат - делает научный сотрудник, хорошо знающий специальную отрасль и владеющий языком, а отметку библиографических данных и перфорацию делает вспомогательный персонал.

-o-

NYILASI, J. - PONYI, S.: Unser modifiziertes Randlochkarten-System

Das an der Klinik für Zahnheilkunde und Stomatologie der Medizinischen Universität in Szeged sich bereits gut bewährte und im Medizinisch-Biologischen Institut jetzt eingeführte Randlochkarten-System dient zur Datenspeicherung und Aufschliessung der ihre wissenschaftlichen Forschungen betreffenden Bücher, Zeitschriften und Sonderdrücke. Das System kann im Falle einer Aquisition geringeren Umfanges - z.B. gegebenenfalls für die Aufschliessung der Daten von etwa 100-150 Dokumenten pro Jahr - auch auf anderem Fachgebiet leicht verwendet werden.

Die Bestandteile des Randlochkarten-Systems sind:

leere, unbedruckte Randlochkarten mit der Bezeichnung K/5;
Wähler aus Plexi;

ergänzt durch eine erweiterbare Kodliste.

Die einzelnen Phasen der Bearbeitung - Begriffsbestimmung des zu kodierenden Themenkreises und kurzes Referat - werden von einem fach- und sprachkundigen wissenschaftlichen Mitarbeiter verrichtet, während die Angabe der bibliographischen Daten und die Auslieferung vom Hilfspersonal durchgeführt wird.